

NYELVMŰVELÉS

Anyanyelvünk védelme.

Tavalyi évfolyamunkban rendszeres munkát kezdtünk romlásnak indult anyanyelvünk védelmére. Rovatunk apró cikkeivel gátakat próbáltunk kötni a nyelvünket ellepő idegenszerűségek áradata ellen és igyekeztünk sok olyan helytelenségre rámutatni, mely a tiszta és a szép magyar beszéd épségét károsan veszélyezteti. Ha nagyobb arányú mozgalmat kelteni nem sikerült is, — hiszen hiányzanak ehhez a megfelelő szerveink és eszközeink, — talán még sem volt hiábavaló az Erdélyi Múzeumnak az a törekvése, hogy olvasói körében öntudatos magatartást ébresszen. Az a sok ezer ember, kikhez a külön füzetben is kiadott cikksorozatunk eljutott, bizonyára most már nagyobb gondját viseli anyanyelvének, mint ahogy ezt eddig tette. Mégis merész képzelődés volna, ha azt hinnék, hogy dolgunkat jól végeztük és célt értünk. A helyzet egy év alatt mit sem változott. Nap-nap után ma is szüntelenül tapasztaljuk, hogy nem eszünk, sőt még fokozottan nagyobb méretekot ölt nyelvünk romlása. Munkánkat ezért kitartóan tovább kell folytatnunk s a legjobbak körében újabb hatásokat kell keltünk, amelyek lassanként tovább gyűrűzhetnek a szélesebb rétegek felé. Nincs ma alkalomszerűbb szellemi kérdésünk, mint a nyelvünk művelése, ápolása, védelme s a hozzá való ragaszkodás erősítése. Mindezt akkor érjük el, ha vele sokat és behatóan foglalkozunk. Ezen a téren az Erdélyi Múzeumnak el nem hanyagolható feladatai vannak. Nemesak a jelen, hanem a jövő is kérdőre vonhatja, hogy elkövetett-e mindent a veszedelmek sűrűjében nyelvünk épségben tartására és megőrzésére.

Valaki felelős a romlásért.

A multban is hangsúlyoztuk s ma is változatlanul valljuk, hogy a ránk zúdult nyelvromlásért elsősorban a sajtót terheli a felelősség. Amióta az irodalom és az újságírás mesterség lett, melyben sokszor nagyobb becsé van a technikának, mint az ihletnek, a mesterségbeli tudásnak, mint a kivételes tehetségnek, olyan elemek szabadultak rá az irodalomra s lettek tanítói, pallérozói vagy példái a magyar nyelvnek, amelyeknek hatása a nyelvrontásban egyenesen végzetes. Letöredeztek és lekoptak a magyar nyelvnek sokszor legsajátosabb, legősibb és legzamatosabb szépségei s helyükbe erőszakosan és durván nyomultak be és hemperedtek le a legszörnyűbb idegenszerűségek. Ma már úgy hat az írók és az újságírók magyar fogalmazása, mint ha idegen nyelven gondolkoznának s csak olyan hevenyészett, kezdetleges fordítást dobnának a magyar olvasóközönség asztalára. Nem elég, hogy a kényes, de szép magyar szórenddel oly kevesen tudnak bánni még az írók közül is s a kissé egyhangú nyelvünkbe annyi zeneiséget hozó ikesigék használatát nyelvérzék hiányában lassanként egészen kiirtják, hanem e pótolhatatlan szépségek gyászos elhullása mellett már-már barbár merényleteket kell keserűen felpanaszolnunk (vö. N. U. 1935 nov. 17.)

Ha az íróársadalomban ily kevés a tisztelet és az érzék a nyelv szépsége és zamata iránt, vajjon mi marad a rajtuk nevelődött, illetve a tőlük megrontott nagyközönségben? Elrettentő példáit „élvezhetjük“ a társaságokban és láthatjuk — napról napra szinte a szemünket kiüti! — az írás-

művekben, könyvekben és folyóiratokban, ahol éktelenül rongyos és megviselt formában szegénykedik élénk elárvult magyar nyelvünk.

Itt a legfőbb ideje, hogy tüzet kiáltsunk s erélyesen tiltakozzunk nyelvünk lelkiismeretlen rontása és meghamisítása ellen. És őrtálló fegyverzetünket addig le nem dobhatjuk, amíg minden pennaforogató minden leírt szaváért szent felelősséget nem érez, — nagyobbat és mélyebbet, mint bárhol, ahol magyarul írnak és beszélnek.

A sajtó szerepe a nyelv-művelésben.

Talán sehol sem burjánoznak olyan sűrűen és látszólag kiirthatatlanul az idegen szavak és kifejezések, mint a sportnyelvben. A testedzés különféle ágazatai nemzetköziek, túlnyomóan angol eredetűek s hozzánk igen gyakran német közvetítéssel jutottak el, mi pedig szokásos nemtörődomséggel szőröstül-bőröstül átvettük az angol vagy német-angol műkifejezés-készletet. Igaz, hogy nemcsak nálunk volt ez így, hanem a legtöbb nyugati országban is. Az ellenhatás azonban hamarosan bekövetkezett úgyszólván mindenütt. A különféle országokban — a franciáknál, németeknél, spanyoloknál, — mozgalom indult meg, hogy a bántó idegenszerűségeket lenyesegezzék. Eljutott ez a magyarokhoz is. Dicséret illeti meg a magyar sportolókat, hogy ők sem sokkal maradtak el más országbeli vetélytársaik mögött, nemcsak sportteljesítményeikben, de a nyelvtisztogató törekvésekben sem, mert néhány évvel ezelőtt erélyesen és ügyesen hozzáfogtak a sok gyom kiirtásához. Talán egyetlen más téren sem ért el ez a nyelvújítás, vagy helyesebben nyelvtisztogatásra való törekvés olyan rohamos és jelentős sikert, mint éppen a sportnyelvben, úgyhogy szinte magától felvetődik a kérdés, minek tulajdonítható ez az öröndetes eredmény.

Több tényezőnek van benne része. Az ajánlott szavak legnagyobb része igen talpraesett s így rövidesen megfogant a nyelvben, mint pl. *szürkoló, les, portya, edzés, ökölvívás, rajt, hajrá, rosta, öttusa, műlesiklás, hókorong, mesterhármas* stb. Ügyes és tapintatos eljárás volt főképpen az, hogy meg sem kísérelték egyszerre az egész sportnyelvet megmagyarosítani, nem zúdítottak a közönségre sok száz új kifejezést, amivel valószínűleg neveltségbe fulladt volna az egész törekvés, s egyszer és mindenkorra elhalványult volna minden kilátás a sikerre, hanem óvatosan, alig egy tucat kifejezéssel próbálkoztak. Mikor aztán jelentős, kézzelfogható eredményeket könyvelhettek el, folytatták szinte egyenként a kifejezések magyarítását, úgyhogy ma, hosszabb idő után aránylag még mindig csak csekélyszámú, de diadalmas magyar szó pusztította ki, vagy szorította háttérbe éppen a leggyakrabban használt idegenszerűségeket.

Döntő fontosságú volt a szaksajtó szerepe ebben a sikerben. A sportnyelvújítást ugyanis egy nagy olvasótáborral rendelkező sportújság indította meg s a helyesnek ítélt új kifejezéseket használta makacs következetességgel, míg csak valódi életre nem tudta kelteni őket. Neki tulajdonítható, hogy az új kifejezések ma már szelvény-hosszában a beszélt sportszókincs részévé váltak.

Semmi sem mutatja tehát jobban, hogy milyen fontossága van a napi sajtónak ilyen nyelvtisztasági téren. Közreműködésének azonban nem abban kell állania, hogy napilapjaink hetenként vagy akár naponként helyet adjanak egy-egy nyelv-művelő cikknek (nálunk sajnos ez még havonként sem fordul elő), hanem hogy a helyesnek ismert szavakat és fordulatokat állandóan, az egész újságon át használják és csupán csak azokat használják (vö. Magyarosan, 1935, 157. l.).

Ennek az észrevételnek a magunk életére alkalmazásából azt a tanulást vonhatjuk le, hogy mindenik erdélyi magyar újság megfigyelhetné, hány, de hány fölösleges idegen szót nyomtat le naponként hasábjain. Meggondolva, hogy ezeket valósággal rákényszerítik még az ép nyelvérzékű közönségre is s állandóan fertőzik velük a magyar beszéd tisztaságát, el kellene határozniok, hogy inkább mától, mint holnaptól kezdve az idegenek helyébe állandóan és következetesen csak magyar szavakat írják. Büszkén örvendezhetnének rendkívüli hatásukon. Így bizony a lelkük rajta, hogy ma minden magyar ember Erdélyben *interimár*, meg *reviziós* bizottságról beszél s *konverziós* törvényt emleget. Pedig époly erővel mindenki *időközi, fölülvizsgáló* bizottságot és *adósságrendező* törvényt mondana, ha kezdettől fogva ezeket a kifejezéseket terjesztik hírlapjaink. Mulasztásukat még mindig helyrehozhatják, hibáikat jóvátehetik, mert ehhez semmi más nem kell, csak a szerkesztőségeknek belső fegyelme, maguk ellenőrzése s őszinte törekvése nyelvünk tisztántartására és eredetiségének védelmére.

Mit kell tudnunk az idegen szavakról?

Tolnai Vilmos jeles nyelvtudósunk magyarozatának a közlésével adjuk meg e kérdésre a feleletet (vö. Magyarító szótár, Bp. 1928. 4—8. l.).

Az *idegen szó* és az *idegen szó* közt különbséget kell tennünk. Nincs nyelv kerek e világon, mely a maga eredeti tisztaságát megőrizhette volna s be ne fogadott, magába ne olvasztott volna más-nyelvi szavakat is. A népek sokféle és sokirányú érintkezésében cserevásár keletkezik nemcsak anyagiakban, hanem szellemiekben is; nemcsak tárgyokban és fogalmakban, hanem az őket kifejező nyelvi eszközökben, a szavakban is. Az a minden idegen fertőzéstől mentes „szűz nyelv“, melyről a lelkes Deesy Sámuel ábrándozott 1790-ben s amelyet mint jelszót hangoztattak a XIX. század elején nemzetünk megmentésében fáradozó apostolok, sehol a világon fel nem található. Széchenyi István a művelődés nevében tiltakozik a „szűz nyelv“ ellen, s midőn a fölösleges idegen szót kitiltja anyanyelvünk birodalmából, a szükségesek számára honosságot követel. A tudomány igazolja Széchenyi felfogását. Az idegen szavaknak nagy hányada a nyelv sokszázados életében hozzásimult nyelvünk hangrendszeréhez s ma már csak a nyelvtudomány tudja kideríteni idegen eredetüket. Ki gondolná ugyan, hogy *asszony, tölgy: iráni, bor, búza, sajt: török, gabona, konyha, kulacs, kereszt, megye: szláv, rét, erkély, sejt: német, pajzs, bolt, pálya: olasz, kilincs, lakat, tárgy: francia származású?* Ezeket a nyelvtudomány nem is nevezi idegen szónak, hanem *jövevény szónak*, mely teljesen meghonosodott s amelyet a magyar nyelv sajátjának ismer el.

A valóban idegen szavak (pl. *hypothesis, conditio, engagement, interview*) egyáltalában nem, vagy csak igen kevésbé simulnak a magyar nyelv hangrendszeréhez, s a művelt ember azonnal ráismer nem-magyar voltokra. Ezeket is ketté kell osztanunk: szükséges és szükségtelen idegen szavakra.

Szükségesek, sőt nélkülözhetetlenek azok, melyek a tudomány, művészet, politika, ipar, kereskedelem, közlekedés stb. nemzetközi tartozékai, a *műszavak*; ezek legnagyobb részükben a görög és a latin nyelv holt tőkéjéből valók. A műszó fogalmi szabatosságának és egyetemes állandó érvényességének csakis az a biztosítéka, hogy elszigetelődve egyetlen nyelvhez sem tartozik, hanem mindenütt honos világpolgár. Egy orvosi rendelvénnyel az egyenlítőn felül és alul ugyanaz; a természet országának százezrekre menő névtára mindenütt azonos; a bölselet csak görög-latin szóanyaggal tudja végezni finom fejtegetéseit; a nemzetközi műszavak ismeretével a szakember

könnyen olvassa a világ minden nyelvű műszaki könyvét és folyóiratát. A *morfium*, *elefánt*, *kaktusz*, *optimizmus*, *dinamo*, *elektromotor* egy egyetemes világnyelv elemei. Az ilyeneket saját, eredeti szavakkal helyettesíteni haszontalan és káros törekvés volna.

Más természetűek azok az idegen szavak, melyekkel az íróművész él, mikor a szónak nem fogalmi tartalma dönti el használatát, hanem a hozzákapcsolódó hangulat jár olyan különleges esztétikai hatással, mely a vele tartalmilag azonos magyar szóban nincsen meg. Ilyen lehet az idegen hangalakkal járó sajátos hangulati árnyalat és melléközöngye, melyre az íróművésznek éppen szüksége van. Sokszor a jellemzés követeli az idegen szót, mely mint az elavult, régies s a tájszó, sajátos korabeli, helyi vagy egyéb színezetet ad az előadásnak. *Vannak tehát gyakorlati és esztétikai szempontból szükséges idegen szavak*, melyeknek elkerülése vagy helyettesítése rövidejére válnék a nyelvbeli közlésnek.

A *szükségtelen idegen szavak* mind azok, amelyek az előbbieken kívül vannak; ezek azok, melyeket kerülni kell, melyek fölöslegesek. Bántó tarkasággal rontják nyelvünk szépségét, bontják egységes voltát és felemás keverékké teszik, elhomályosítják szabatoságát és érthetőségét, pusztítják eredeti magyar nyelvünkünket s feledésbe merítik legkifejezőbb s legszínesebb elemeit. Különös sajátága a szükségtelen idegen szónak, hogy szabatos jelentése a beszélők és írók tudatában nincsen meg, ezért képzetartalma könnyen belemosódik a rokonjelentésű szavakéba; határozatlansága következtében egyre növekvő körre terjed, mint ahogy egy kis zsíresöpp nagy peccsérté ivódik széjjel a szövetben. Az ilyen szétterjengő idegen szó megemészt minden vonzaskörébe kerülő magyar szót s ezért eredeti szókészletünket fogyasztja nemcsak színben és árnyalatban, hanem számban is.

Az idegen szavak szükségtelen használatának több lelki oka van. Mindenekelőtt ilyen a *hanyagosság és kényelemszeretet*, mely resteli a fáradságot, hogy a hirtelen észbe ötlő idegen szó helyébe a könnyen feltalálható magyar szót megkeresse. Ebben a betegségben főleg azok szenvednek, akik több nyelven beszélnek és olvasnak. Vétséggé válik ez az írásban, kivált a fordításban; pedig írásközben van rá idő meggondolni, mint és hogyan vessük papírosra mondanivalóinkat. Még a gyorsmunkájú hírlapírás, mely legnagyobb elterjesztője a hibás magyarságnak, még ez sem menthető fel a vádalól; hisz az újságírás nyelvében bizonyos szavak, kifejezések, kitételek minduntalan vissza-visszatérnek, s ha munkásai egyszer-egyszer rászánnának egy kis fejtörést, hogy megtalálják az idegennek jó és helyes egyértékesét, a megszokással épügy rákaphatnának, mint a fölösleges idegenre. Nagy vétkük van ebben közéleti szónokainknak, kiknek ajkáról elhangzó szó a közönségben hamar közkeletűvé lesz, kivált ha az újság közlésével megrögzíti és elterjeszti. Például néhány esztendővel ezelőtt egy igen előkelő szónokunk kiejtette a *mentalitás* szót, s nem telt bele néhány hét sem, és minden szónoklat, minden vezéreikk csak úgy hemzsegett a sok *mentalitás*-tól.

Az idegenszó-kedvelés másik oka a *tudákkosság*. Ez a nyomósabbnak, pompásabbnak látszó idegen szóval bámulatba akarja ejteni a hallgató vagy olvasó közönséget, mely a bizonytalan tartalmú idegenben csakugyan többet is sejt, mint a szabatos és világos magyarban. Az idegen szó alkalmazása valóságos *nyegleséggé* válik, mely a tudás látszatával takargatja a tudatlanságot és tartalmatlanságot. Ez a nyegleség érintkezik a *divathajhászattal*, mely úgynevezett művelt köreinkben is azt a felfogást ápolja, hogy előkelő és finom beszéd nem lehet el idegen fércek nélkül és orrát fintorítja a tiszta magyar beszédétől. Sajnos, kivált hölgyeink, a „magyar asszonyok“, főképpen azok, akik sem a társalgóban, sem az öltözőben, sem a konyhában

nem lehetnek el e fonák divat, e rossz szokás nélkül. Pedig az igazi műveltség ép abban tűnik ki, hogy bármi nyelven beszél, azon lehetőleg tisztán beszél, főképpen anyanyelvén. Szomorú tapasztalat a társaságban, hogy rossz magyarsággal beszélni nem vétség, de jaj annak, és szánakozó mosoly kíséri azt, aki nem kifogástalanul beszél angolul, franciául, németül. Holott éppen nem „szükséges“, hogy valamely idegen nyelvet teljesen hibátlanul beszéljünk, jó és tiszta magyarsággal beszélünk azonban legalább is illik, ha már nem tartjuk is szent kötelességünknek.

Röviden összefoglalva, az *idegen szó szükségtelen alkalmazásának oka a hanyagság, a tudatlanság, nyegleség, divathajhászat, izléstelenség, egy szóval a kellő műveltség hiánya*. Orvossága pedig e bajnak csupán egy kis gondosság és figyelem, nemcsak írás közben, hanem mindennapi beszélgetésünkben is. A megszokás aztán meggyőz arról, hogy nem is olyan nehéz az idegen szó kerülése és hogy a tisztanyelvű beszéd szabatosabb és szebb is a felemás keveréknél. A nyelvtisztaságra való törekvésben az izléssel és a célszerűség érzésével mindenkor együttjár a nemzeti érzés is: megbecsülni és megvédeni azt, ami a miénk, édes anyanyelvünket.

Zweig István és Alexander Petőfi.

Legutóbb a Magyar Tud. Akadémia nyelvművelő bizottsága szükségesnek látta figyelmeztetni a magyar tollforgatókat arra a régebbi határozatára, hogy a *családnév, még ha idegen is, nyelvünk hagyománya szerint elül írandó, s csak azután következhet a keresztnév*.

Lett erre nagy felhördülés, megleckéztetés és kicsúfolás a sajtónak egy bizonyos részében. Ezt a szokást akkor is tiszteltben kellene tartanunk, — így szólt bele a vitába Kosztolányi Dezső a fent című írt cikkében (P. H. 1936. jan. 5.), — ha véletlenül csak afféle szeszélye volna nyelvünknek s nem mélyből fakadó ösztöne, melyet tüzetesebben is megokolhatunk. Egy nyelvben az az illendő, amit századok gyakorlata szentelt meg. De a keresztnévek hátravetése a tetejében fölöttébb böles intézkedés is. A családnév tágabb fogalomkör, szélesebb gondolatcsoportot jelent, melyet a keresztnév utóbb elszűkít, közelebből is meghatároz. Ha azt írom vagy mondom, hogy *Arany János*, akkor az Aranyok közül való Jánost értem rajta. Az idegenajkú előbb a Jánost emlegeti, akikből millió és millió van, csak később mutat rá a családnévre. Ennélfogva a mi jelzési módunk észszerűbb, inkább megfelel az általános emberi gondolkozás menetének. Ezt több idegen állam is elismerte, amikor hivatalosan elrendelte, hogy az adóhivatalokban — az ügykezelés egyszerűsége és áttekinthetősége érdekében — az adózó polgárok családnéve elől írandó, utána a keresztnévük, noha ők a családnéveket és keresztnéveket egyébként megfordítva írják és ejtik.

Ha a mi regényírónk *Jókai Mór*, akkor a franciák regényírója *Dumas Sándor*, Magunk között valamennyien így is nevezzük őt művészi finnyáságunk minden sérelme nélkül s nem *Alexandre Dumas*-nak. *Richard Wagner* pedig csak *Wagner Richárd* s *Oscar Wilde* csak *Wilde Oszkár*. Ezek a nevek azonban abban a korszakban fémjelződtek és mentek át a köztudatba, amikor nálunk a külföldiben csak az értéket tisztelték és nem kapott lábra az a nyegle idegenimádát, amely mindent finomabbnak, előkelőbbnek érez, ami idegenhangzású. Újabban ezen a téren teljes a zürzavar. Nemrég mutattak nekem egy színlapot, amelyen a zeneszerző neve már egészen németül van írva, a keresztnév előrevetésével, a szövegíró neve pedig felemásan, elől a vezetékneve, utána a keresztnéve, de németül. Aki ezt elolvassa, az

nem tudja, melyik a keresztnév és melyik a vezetéknev. Megkövetelhetjük, hogy itt hamarosan rendet teremtsenek és sutba dobva a divathóbortot, irodalmi hagyományunkat kövessük.

Mivel érvelnek ellenünk? Némelyek váltig csodálkoznak és hasukat fogják röhgöttükben, hogy e szerint *Shakespeare*-t Shakespeare Vilmosnak hívják. Hát ez csakugyan furcsa. Furcsa, hogy egy ilyen lángelme, aki egyedülálló fogalommá tette családnévét, egyáltalában keresztnévet is használt, mint valami sajtkereskedő vagy borügynök, akinek szüksége van közelebbi megkülönböztetésre, s egyformán furcsa, akár Vilmosnak nevezzük őt, akár William-nek. A mi meghökkenésünk talán onnan származik, hogy sok Vilmost ismertünk, aki derék boltiszolga volt vagy féleszű részeges, de az angolok is sok ilyen William-et ismernek. A keresztnévben mindig van valami bizalmaskodó, komázó. Ezt a használat valósággal összegegyűri, bepiszkítja, mint azokat a kártyákat, melyekkel családi körben orronverőskét játszanak. *Goethe Farkas János* éppolynevetséges, mint *Johann Wolfgang Goethe*. Ő csak *Goethe*, amint *Shakespeare* is csak *Shakespeare*, és nem Vilmos, de nem is William.

A vita és a hare voltaképp a körül forog, hogy a legutóbb forgalomba került híres neveket magyarosan írjuk-e, úgy, ahogy a multban tettük. Im-már beletörődtek abba, ami ellen még néhány évvel ezelőtt kézzel-lábbal kapálódtak, hogy a *mentalitás* nem több, mint a gondolkodásmód, s abba is, hogy *Friedrich Schiller* már *Schiller Frigyes*, mert így szállt ránk a neve, de tiszteletlenségnek, jogtiprásnak és istenkísértésnek érzik, hogy *Stefan Zweig*-ot, ezt a méltán népszerű népszerűsítőt, egyszerűen *Zweig István*nak tiszteljük. Itt a nemzeti önérzet ágaskodik föl. Nem a saját nemzeti önérzetük, hanem a mások nemzeti önérzete. Sehoh a világon nem dagadozik annyira a más nemzetek önérzete, mint minálunk, különösen akkor, amikor a túldalolon szellemünk és nyelvünk önállósága forog kockán. Állandóan Európa feje fáj nekik. Riadtan kérdezik, hogy mit szól majd a mi meghitt családi szokásunkhoz a művelt külföld, és nem tart-e majd bennünket kötnivaló bolondoknak vagy gaz kegyeletsértőknek, hogy éppen a magunk nyelvén szólaltatjuk meg az ő hírességük keresztnévét, mint ő? *Thomas Mann* — mi tőrés-tagadás — valóban csak *Mann Tamás*. Első pillanatra így ez a név szokatlan. Ha azonban húsz év óta így írtuk és nyomtattuk volna, akkor *Mann Tamás* éppoly tündöklő pályát fut meg közönségünk előtt, mint *Thomas Mann*. Hogy egy író jogot tarthat a teljes nevére, mint szerves zenei egészre, az kétségtelen. De mért nem háborodnak fel ellenfeleink, legalább a kölcsönösség alapján, azon, hogy *Petőfi Sándor*, aki van olyan érték, mint *Stefan Zweig*, azonnal *Alexander*, *Alexandre* s *Alessandro Petőfivé* válik, mihelyt a magyar szellemi élet határait elhagyja. (E kérdést behatóan és megcáfolhatatlan igazsággal tárgyalja Nagy J. Béla, Magyarországon 1936. 1—22. l.).

A germanizmus vagy a romanizmus ellen védekezzünk-e?

„A kisebbségi magyarság kulturális feladatai nem lehetnek mindenben azonosak a többségi magyarság kulturális feladataival. Budapesten a germanizmussal szemben kell a nyelv tisztaságát védelmezni, Erdélyben pedig a romanizmussal.“ Ezt olvassuk az Erdélyi Fiatalok c. folyóirat 1935-i évfolyamának 81. lapján. Nem akarunk a dolognak nagy feneket keríteni, de úgy érezzük, hogy a nyelv tisztaságát a germanizmustól és a romanizmustól kell védeni, vagy a germanizmus és a romanizmus ellen kell védelmezni. Általában nagyon divatba jött újabban a *szemben* helytelen kapcsolata. Ilyene-

ket írnak: Eltérést mutat az eredeti tervvel szemben (tervtől). Egy erdélyi író regényében olvassuk: Alkalmat adnak az összehasonlításra az én készítményemmel szemben (... készítményemmel való összehasonlításra). Egy erdélyi politikusunk mondja: Barátaim, akikkel szemben nem adtam módot, hogy kifejezzék véleményüket (akiknek nem adtam...). Hasonlóképpen helytelen a szemben névű alkalmazása a következő mondatokban: (l. Pásztor-tűz, 1936. 1. sz.): Felelősséget érez a faluval szemben (a falu iránt); Türelmetlen és elégedetlen mindenkivel szemben (mindenki iránt); Komolyabb kritikát kellett volna önmagával szemben mutatnia (önmaga iránt). Ez a néhány példa eléggé igazolja, hogy Erdélyben époly gyakran beleesünk a szemben használatának megrögzött hibájába, akárcsak Budapesten, ahol már az Akadémia nyelvművelő bizottságának tiltakozó álláspontját kívánják a szembenel szemben (vö. Magyarosan, 1935. 165. l.).

Azt is láthatjuk belőle, hogy nem elég csupán a romanizmussal törődni. Ha az erdélyi magyar nyelvvédelmet a romanizmusra akarjuk szűkíteni, előbb tisztára kell söpörnünk házunk elejét s nem szabad otromba germanizmusokat elkövetni, mint pl. „ezt azzal támasztom alá“ (azzal támogatom), s nem szabad olyasmit írunk, hogy „ez a gondolat Erdélyben Reményik Sándornál nyert először kifejezést“, hanem így kell mondanuk: ezt a gondolatot Erdélyben először R. S. fejezte ki. Nem kellemes dolog íróembert nyelvtani hibákra figyelmeztetni s mégis meg kell mondani, hogy az *aki*, *amely*, *ami* vonatkozó névmás helyes használata a legelemibb követelmények közé tartozik. Ha ilyeneket írunk: „Valóban komolyan veszi azt a szerepet. *ami* őt megilleti“, „Nézzé meg magát abban a tükörben, *amit* rajzolt“, „Le kellett volna számolnia azzal az itélettel, *amit* útirajzában ad“, — nem tartjuk tisztelben azt az irodalmi szokást, amely az *ami* névmást csak abban az esetben használja, ha nincs kitéve a főnév, amelyre vonatkozna.

Ajánlom egyébként, hogy az, aki csak a romanizmustól félti nyelvünk tisztaságát, olvassa el a Keleti Újság 1936. január 4-i számának a vezércikéket és közgazdasági rovatának első hasábját. E rövid két helyen mintegy félszáz olyan idegenszerűséget szedhet csokorba, amelyben teljesen ártatlan a romanizmus, köztük olyan közönségeseket, mint pl. *forszírozás*, *plattform*, *illuzió*, *temperamentumos*, *spekuláló*, *gesztió*, *markáns*, *affektus*, *szobidság*, *koncepció*, *diktál*, *tendencia*, *gesztus*, *etikus*, *kontroll*, *hazard*, *kvalitás*, *konvencionális* stb. Hírlapjainkban, bár unos-untalan figyelmeztetjük őket, naponként jelennek meg nyomtatásban efféle, még a múlt század avult nyelvhasználatával szerkesztett mondatok: „Ugyanakkor, mikor az üzletpolitika, amelyet vezető *pozíciójából diktál*, ruganyosan alkalmazkodik a válságos s mégis új *tendenciákkal* teli kor *tempójához*, minden egyes üzleti és magánemberi *gesztusában* előkelően hangsúlyozza azt az *etikus konzervatívizmust*, amely az új idők kiszámíthatatlan lendületének nemcsak szükségszerű mér-séklője, de megbízható *kontrollja* is.“

Még oldalakon keresztül tallózhatnak az erdélyi magyar nyelvből azokat a hibákat, amelyek részint a germanizmusok alosztályába tartoznak, részint a magyar nyelv szellemének elhanyagolásából származnak. Talán meg-egyezhetünk tehát abban, hogy a mi nyelvvédelmi feladatunk nem szorítkozhat csupán a romanizmusok ellen folytatott küzdelemre. A nyelvtisztaság szempontjából különben is mellékes, hogy a vétség, melyet elkövetünk, germanizmus-e vagy romanizmus. Egyformán hiba, hanyagság, gondatlan-ság, mind a kettő egyformán rágja és sorvasztja nyelvünk épségének gyökerét. Így nekünk Erdélyben nem germanizmusok és nem romanizmusok, hanem általában mindenféle idegenszerűség ellen különbséget nem ismerő heveséggel kell harcolnunk. A siker azonban csak akkor szegődik hozzánk,

ha nagyon szeretjük a nyelvünket, ha nagyon jól megtanulunk magyarul s ha félt tisztelettel vesszük tollat kezünkbe. „Ügy beszéljen ma ki-ki magyarul, mint ha imádkozna, mint ha aranyat, tömjént, myrrhát hozna!“ ...

Ha ... is.

Nyelvi szeplők nemcsak a germanizmusokban és romanizmusokban, főlegesen használt idegen szavakban mutatkoznak, hanem igen gyakran jelentkeznek a nyelv törvényeinek megsértésében, tehát nyelvünk szellemének a meghamisításában. A nyelvtisztaság és a nyelvhelyesség egymással szorosan összefüggő jelenség. Ahol az egyik megbillen, a másik is könnyen elveszti az egyensúlyt. Ezért különös figyelemmel kell lennünk minden apróságra, amiben a nyelv szelleme megvilvánul. Főképpen a szórend terén tapasztalható sok visszaélés. Így régi vita az *is* szócskának az ige elé tolatkodása a *ha... is* kötőszós megengedő mondatokban, mikor az ígét igekötő vagy tagadószócska, sőt akkor is, ha állítmányi kiegészítő vagy más mondatrész előzi meg. Ma egyre többen így írnak és beszélnek: „A Népszöveget ségre, még ha az örök békét egyelőre biztosítani *nem is tudja*, nagy és fontos szerep vár. Ezért, ha *időbe is telik*, míg tájékozódni tud, a végén mégis az igazság útjára fog térni.“ „Az agregeológiai munkálatokat, ha *pénzbe is kerülnek*, nem halaszthatjuk tovább“. „*Ha szegény is volt* Gyalogjáró Péter, de (!) becsülete azért (!) megvolt a faluban“. Hogy e tekintetben milyen ingadozó a nyelvérték és írói tudatosság, bizonyosság rá a következő két példa: „Ha belpolitikai kérdésekben a kormány politikáját *nem is helyesli* s ha nyilvánosan *nem foglal is állást*“... stb.; és: „*Ha lemondunk volna is* a pozíciónkról, ha *meg is takarítottuk volna* a nagy várakozások költségeit...“ stb.; az író a hanyag vagy tudatlan szerkesztés mellett mindkét példában ráhibáz a jóra is; ebben a mondatban pedig: „Hallgatók arról, ami hiányzik, ha szerintem *nem lett is volna szabad* hiányoznia“, — az író nem az ige elé, nem is utána, hanem böles megalkuvással magába az ígébe helyezi a pajkosan mozgékonny *is-t*. Való: a nyomósító *is* szócska gyakran szokott állni az ige előtt is az ilyen szerkezetekben: Megmondtam, hogy *nem megyek*; *nem is* mentem. Megigérttem, hogy *ott leszek*; *ott is* voltam. Volt nekem egy szép szeretőm, *nem is* olyan régen stb. Ezek azonban sem nem magyarázhatják, sem nem menthetik a *ha... is* fölülkerekedést. A Blaháné egykori híres *is-is-is*-nótája: Ha rátartó vagyok *is... eléggé* példázza a kötőszó helyes használatát, vagyis az *is* helyét. A használati utasítás is nagyon egyszerű és érthető: az *is* helye az ige után van. Az *is* szócska annyira a kifejezés végére törekszik, hogy olykor, ha az alany az igeállítmány után áll, még azt is maga elé engedi, mint pl. Petőfi e verssorában: „*Ha lehull a két kezünk is...*“ és Ady Endre e sorában: „*És ha leszakad az ég is...*“, vagyis a *ha... is* kötőszó az egész kifejezést magába öleli (vö. Magyarosan, 1932. 46. l.).

Szegény jogi nyelvünk!

Bizony így kell felkiáltanunk, amikor valami jogi tanulmányt olvasunk. Éppen a jog harcosai és értelmezői tartják legkevésbé tiszteletben a nyelv jogait és törvényeit. Néha nem tudjuk hirtelen megállapítani, hogy magyar emberekkel van-e dolgunk, amikor egyetemi hallgatóktól és ügyvédjelöltektől beszéd közben egyre-másra halljuk a *taxa*, *suprataxa*, *taxator*, *tribunál*, *káoszácia*, *percceptor*, *kontenciósz*, *doszár*, *inspektorátus*, *rekurs*, *konziliul legiszlátív*, *anexálás* kifejezéseket a helyett, hogy éppen annyi megerőltetéssel *adót*, *pótadót* vagy *pótdíjat*, *becslőt*, *törvényszéket*, *legfelső bíróságot* vagy

semmitőszéket, végrehajtót, peres ügyet, irattárt, felügyelőséget, folyamodványt vagy felülvizsgálati kérelmet, törvényhozó bizottságot, melléklést vagy csatolást mondanának. De még nagyobb aggodalom fogja el az embert, amikor azt kell látnia, hogy az egyik tekintélyes kisebbségi folyóiratunk — talán az egyetlen tér, ahol a jogtudomány itt Erdélyben magyarul szóhoz jut — hasonló megdondatlansággal kezdi terjeszteni az idegenszerű jogi kifejezéseket. Egyik cikkéből idézzük ezt a mondatot: „Viszont a *Comitetul Local de Revizuire* határozata ellen már ő hozzá kell beadni a fellebbezést és a *Comitetul Local de Revizuire* felszerelve az iratokkal(!) terjeszti be a *Comitetul Central de Revizuire*hez. Ezen utóbbinak a határozata ellen *recursul* lehet élni a *Casația III-ik szekciójához*“; vagy egy másik mondat: „...s ez ellen adott be fellebbezést a *prefektus* vagy *primár*, a helyi *reviziós* bizottság kezelhette volna, mint tiszta jogkérdést a *prefektus* vagy főszolgabíró által beadott fellebbezést a *limine* elutasíthatta volna“. E mellett a cikkíró oldalanként négyezer-ötször használja a *Comitetul Central*-t és a *Local de Revizuire*-t (cikkének is ez a címe), a nélkül, hogy e kifejezéseknek a magyar értelmét egyszer is elárulná. Pedig milyen könnyen megtehetette volna: *Központi és Helyi Felülvizsgáló Bizottság*. Az ilyen kifejezések, mint *centralizáció* (központosítás), *decentralizáció* (szétosztás), *tuteláris* (felügyeleti), *control* (ellenőrző), *arbitrár* (önkényes), *jurisdictionáris* (törvényhatósági), *confirmálta* (jóváhagyta), *infirmálta* (megsemmisítette), *contenciosul administrativ* (közigazgatási bíróság), *sesizálás* (értesítés, folyamodás), *tranzakció* (egyezményes ügy), *anulabil* (megsemmisíthető), *akceptálni* (elfogadni), *procedurális* (eljárási), *cerere* (kérvény), *kontesztáció* (felfolyamodvány), *conciliere* (kibékeltetés), *rezsim* (uralom, kormányzat), *primár* (községi bíró), *actiune* (kereset) stb. minden lelkiismeretfurdalás nélkül „inkadrálódtak“ bele a cikkíró mondataiba.

Ezeket olvasva, elképped az ember, hogy magyar jogászaink már így írnak. Mi lesz, ha így haladnak tovább? Mi lesz, ha lapjaink és folyóirataink ezzel a fölületes nemtörődőséggel bánnak a nyelvünkkel? Semmi mentséget el nem fogadhatunk, legkevésbé azt, hogy a magyar jogi nyelv szegény és nehézkes. A magyar jogi nyelv igenis feljett, hajlékony és hála Istennek jó gazdag, mindenesetre képes arra, hogy magyarul megértesse magát. Csak meg kell tanulni, s nyelvünk önállóságát és tisztaságát tessék tiszteletben tartani. (I. E.)